

„A társadalom dörzsöltebb, mint az egymás haját tépő elit”

Beszélgetés Csepeli György szociálpszichológussal

– A statisztikák szerint a magyar az egyik leg pesszimistább nemzet. Mi lehet ennek az oka? Hogyan alakult ki ez a „világvége-hangulat”?

– Magyarország messze nem az egyedüli a pesszimista társadalmak sorában, ide tartoznak a volt szocialista országok, vagy például Izrael is. Vannak olyan általános tényezők, melyek hajlamosítják egy-egy

nemzeti csoport tagjait arra, hogy inkább a romlásban, magyaros szóval a balsorsban keressék önmaguk létezésének értelmét. A magyaroknál történeti, pontosabban hatástörténeti tényezők is közrejátszanak a pesszimista látásmód kialakulásában.

Gondoljunk csak például a Himnusra, mely egyedülálló módon, ahogy azt Hankss Elemér kimutatta, már kora gyerekkorunk óta azt építi be a tudatba, hogy nekünk egy mitikus, balsorssal fenyegető erővel kell szembeszállnunk. Konkrétabban persze ez összefügg azzal, hogy az elmúlt negyven évben a sikerek és a kudarckok nemigen váltak el egymástól. A feje tetejére állított gazdaságban az ideológia és a kultúra gyanússá tette a sikert, és a kudarcot tette meg hasznosítható stratégiának. Az értékek tehát elbizonytalanodtak. Ma, amikor pesszimizmusról beszélünk, nem tudjuk eldönteni, az, ami indokolt ebben, és mi az, ami nem. Minél feljebb megyünk a társadalmi ranglétrán, és minél jobban ellátott társadalmi rétegeknél kötünk ki, értelmiségieknél, magas rangú tisztviselőknél, annál nagyobb a frusztráltság. Tehát nyilván az igényszinteknek is van egyfajta megzavarodottsága. A pesszimizmusba belejátszik a tömegkommunikáció is, amely a helyett, hogy leszállítaná az igényszinteket, vagy racionális és józan keretek közé szorítaná, felkorbácsolja ezeket. Gondolok itt elsősorban az összehasonlítási alapokra. A rendszerváltással kapcsolatban volt egy olyan vízió, hogy rögtön a fejlett demokráciák szintjét fogjuk elérni. Jóllehet, a demokratikus társadalom több évszázad alatt

Már-már közhely, hogy a magyarok borúlátóak, a politikára, mint úri huncutságra tekintenek, legyintenek, ha a jövőjükről esik szó, egyszerűen pesszimisták. Mi lehet ennek az oka, és milyen szerepet játszhat a pesszimizmus a jelenleg zajló társadalmi átalakulásban?

Erről kérdeztük dr. Csepeli György szociálpszichológust, az ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézetének munkatársát, aki vendégoktatóként Szegeden, a JATE Szociológiai Tanszékén is órákat ad.

kialakuló folyamat, mely kezdetben a fantasztikus igazságtalanságról, egyenlőtlenségekről, kenyérharcról volt megismerhető. Csalódottság tapasztalható tehát, mely egy negatív életérzést vált ki.

– Milyen szerepe lehet ebben a tömegkommunikációnak? Sokan azt mondják, hogy a sajtó, mint az értelmiség egy része, pesszimistább az átlagnál, és borúlátását rásugározza a közönségre.

– Én nem hiszek abban, hogy a sajtónak akkora hatalma volna, mint amilyet annak idején, a szocializmusban tulajdonítottak neki. Én úgy gondolom, hogy ha a tükröt összetörjük, attól az arc még csúnya marad. A sajtó ténylegesen meglévő negatív magatartásformákat, érzéseket nagytít fel. Az a tény, hogy a rendszerváltás nem váltotta be teljesen a hozzá fűzött reményeket, Magyarországon, de egész Kelet-Európában csalódottságot és pesszimizmust okoz.

– Vajon ilyen közegben milyen esélye van a politikának? Egyáltalán összefüggésben van-e a pesszimizmus azzal, hogy a politika erőfelé negatív megítélés alá esik?

– E kérdés túlmutat a közelmúlt történelmén. Kelet-Európa társadalmi erőszakosan modernizáltak. Ha pozitív célt negatív eszközökkel próbál elérni, akkor a politika óhatatlanul is rengeteg szenvedést okoz. Itt mindig volt egy elit, amelynek volt egy látomása, és mindig volt egy tömeg, amely ezt a látomást nem igazán akarta magáévá tenni. Ma is két látomás küzd egymással, a liberális és a nemzeti látomás, és semmi okunk sincs azt feltételezni,

hogy ha a liberális látomás győz, akkor kevesebb lesz a szomorúság és a szenvedés. Úgy tűnik azonban, hogy ez a dilemma elsősorban az értelmiség dilemmája. Úgy látszik, hogy a társadalom nem hajlandó belemenni a „haza vagy haladás” dilemmájába. A társadalom nagy részében nem válik el a magyarságtudat és az anyagi haszon, tehát jóval pragmatikusabb, mint a politikai diskurzusban egymás haját tépő elit.

– „Kétmillió vállalkozó országát” hirdette meg két évvel ezelőtt a kormánykoalíció. Vannak olyan szociológiai folyamatok, melyek e felé mutatnak?

– Igen. Határozottan beindult, pontosabban felgyorsult a polgárosodás. Más kérdés, hogy még olyan nagy az öröklött szocialista beidegződések terhe, hogy egyelőre csak a lehetőségek szintjén beszélhetünk erről. Ha valami nagy katasztrófa például a volt Szovjetunió felől nem következik be, akkor ez a folyamat szerintem feltartóztathatatlan.

– És kikből lesznek az új polgárok?

– A helyzet az, hogy az új magyar burzsoázia meglehetősen romlott. Annyiban romlott, hogy csak a meglévőből jöhet létre. Az úgynevezett második gazdaságból öröklött szellem pedig nem az üzleti tisztesség világa. De a kapitalizmus a világ összes országában az erkölcsi sárból lett, ezen hiába siránkozunk.

– Ön több művében foglalkozott a nemzet pszichológiai kérdésével. Ön szerint hová vezethet az önmagukat egymással szemben meghatározó kelet-európai nemzetek sorsa?

– A történelem ebben a tekintetben elég világos. A második világháború előtti helyzet vagy a balkáni háborúk nemzeti viszálykodásainak sorsa azt mutatja, hogy a jelenlegi állapot egy általános csapdahelyzetet teremthet, melyben senki nem jár jól, se horvát, se szerb, se magyar, se román. Az már kevésbé világos, hogy hogyan lehet ebből az ördögi körből kiszakadni. Érzésem szerint az Európai Közösségbe való beintegrálódás ezt a problémát leveheti a napirendről.

– Viszont a csatlakozás egyelőre csak a három „visegrádi” állam számára tűnik közelinek. Felmerül a kérdés, hogy a többi állammal együtt nem szakadnak-e le a magyar kisebbségek is. Másképpen: önálló integrálódás kisebbségek nélkül, vagy Kelet-Európa teljes csatlakozásának elősegítése.

– Elvileg így áll a dilemma, de gyakorlatilag szerintem, mint általában a történelem során, nem mi magyarok fogjuk eldönteni, hogy mi történik velünk. Ha a magyar kisebbséggel rendelkező országok egy része kiszorul az Európa-házból, és felerősödnek a tekintélyelvű tendenciák, az rossz lesz a kisebbségi magyarságnak, de rossz lesz a többségi nemzet polgárainak is.

– Végül hadd tegyek fel egy kérdést, amit ma Magyarországon minden ezzel foglalkozó szakembernek feltesznek: szociológiai értelemben ki gyakorolja ma a hatalmat?

– Én azt hiszem, itt hatalmas vákuum van. A hatalomra került elit sokkal gyengébb annál, amilyennek látszik. Sem szimbolikus, sem anyagi értelemben nincs meg az ereje ahhoz, hogy lojalitásra csábítsa vagy kényszerítse a társadalmat. Másfelől viszont sem az ellenzék, sem a különböző társadalmi alrendszerek nincsenek abban a helyzetben, hogy dominálhassanak. És ez szerintem jó, mert egy-szer végre talán te meg én, az állampolgár juthat hatalomra.

ÚJVÁRI MIKLÓS

Egérfogó

TANDI LAJOS

Minden mozog – állapítja meg bölcsen az ókori mondás. S különösen így van ez a rendszerváltozás időszakában. Még olyan szervek, struktúrák is szétestek ebben a mindent elsőpról lendületben, melyek fontosnak és életképesnek tűnhetnek még ma is. Bizonyára senki sem sírja vissza azokat a művészeti intézményeket, amelyeket át- meg átszöttek politikai érdekek, melyeknek irányítása ott volt fönn a Fehér Ház egyik elegáns irodájában. Így igaz, aminek változni kell, az változzon, artikulálódjanak az érdekek, végre demokratikusan és ízlésterro nélkül virágozzék a hazai művészet. Csakhogy tisztázatlanok az

Alap-kérdések

Mármint a Művészeti Alap átalakulásának kérdései. Történt ugyanis, hogy az egykori Magyar Népköztársaság Művészeti Alapját, amely egészen 1984-ig írók, muzsikások, képzőművészek közös tulajdonon alapuló egyesülete volt, elérte a szocializmus szélörvénye, s államosították. Micsoda paradoxon: tulajdonjoguk megmaradt, viszont a hatalom mindenképpen igyekezett beférkőzni ebbe a „gyanús” csoportosulásba. Amikor aztán a Népköztársaságot a Köztársaság váltotta fel, az Alap nevében is megváltozott ez az alapvető kifejezés. Persze ez még mind nem volt elég, s 1990 tavaszán egy nagy sportszarnoki heppeningen több ezer művész kinyilvánította akaratát: vissza az eredeti formációhoz. S a választmány dolgozni kezdett olyannyira, hogy egy ponton megalakította a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületét, önmagát pedig kuratóriumává mentette át. Nemrégiben az Alap, az Alapítvány, illetve az Alapítvány Egyesület ideiglenes elnökségének tagjai Szegeden találkoztak a helyi művészekkel.

ALAP-ZAJ. Felely Balázs expozéja kívülállók számára logikus és egyértelmű: az Alapot le kell választani az államról, társadalmi szervezatként önállóan kell működni és a vagyonnak vissza kell kerülnie a művészek tulajdonába. A kérdés: mindezt hogyan lehet megvalósítani a jogállamiság keretei között? A válasz: egyetlen megoldás az alapítványi forma. Csak-hogy ki hozza létre? A művészettársadalom saját maga támogatására nem hozhat létre alapítványt, és állami vagyon nem menthető át alapítványi tőkévé. Íme a 22-es csapdája, avagy rendszerváltási kísérlet képzőművészeinknél. A dolog még ennél is bonyolultabb. Mi a jogutódként megjelölt Alapítvány-Egyesület kifejezés? Még a laikus is sejti, ez nem teljesen tiszta jogi formula. Következnek hát az ellenvélemények.

ALAP-ÁLLÁS. Szegedi képzőművészek állásfoglalást fogalmaztak, amelyben hangsúlyozzák, hogy elvtelk a művészeti alap túlbürokratizált, központosított hatalmi rendszerét, és a pénzügyekben folytatott újraelosztó gyakorlatát. Ugyanakkor kijelentik, hogy az Alap átszervezésével egyetértenek és azt támogatják. Kijelentik, hogy az Alap vagyonának egy központiilag szervezett és működtetett alapítványba való átmentését ellenzik azon okból, mert azokat a hibákat és ellentmondásokat az Alapítvány által nem tartják kiküszöbölhetőnek, amelyeket fölronak az Alap egykori és mostani működésével kapcsolatban. Megállapítják, hogy az alapítvány működési rendszerének tervezete nem szünteti meg a központosított monopolhelyzetet; nem teljesíti a tagságnak a tulajdonnal kapcsolatos akaratát; nem zárja ki a múltból öröklött működési gyakorlatot; továbbra sem tartalmaz elkötelezettséget és garanciákat a nyugdíjak és a társadalombiztosítási kérdések mellett.

ALAP-HELYZET. Itt áll tehát egymással szemben két akarat. Az egyik azoknak az egykori tisztviselőknél és választott művészeknek elképzelése, akik az elmúlt másfél évben kidolgoztak egy ámentési és megújodási programot, s velük szemben a művészek, akik sokkal inkább érzik e program bizonytalanságait, mint garanciáit. Kiderült, hogy mind az Alapítvány-Egyesület ideiglenes elnökségének tagjai, mind pedig a művészek érdekképviselői egyesületének képviselői megjárta a legmagasabb fórumokat, s kettejük, valamint a hatalom immár hármasküzdelméből bizonyos kompromisszumok már születtek. A konszenzus persze még távolról sem biztosított. Kezdetben a Művelődési és Közkutatási Minisztérium vezetése mereven ellenállt minden alulról jövő érdekérvényesítési törekvésnek, de aztán hajlott bizonyos kompromisszumra. Csakhogy a tervezet mai formája sem biztosítja azokat a garanciákat, amelyeket az alkotó művészek joggal elvárhatnak. Mint mondják, a bizalmatlanság oka, hogy többet találkoznak kapkodással, agresszív kinyilatkoztatásokkal, ködösítésekkel, mint világosan fölrajzolt alternatívákkal. Csoda-e, ha bizalmatlan a légkör, ha a kételyek erősebb hangsúlyt kapnak, mint támogatói ígének?

ALAP-TÉTEL. Nem hiszem, hogy mai viszonyaink között négyezer alkotóművész szakmai és érdekvédelmi egyesületét nélkülük, vagy akaratuk ellen létre lehetne hozni. Biztos vagyok abban is, hogy a művészekben – éppen a kedvezőtlen tapasztalatok és rossz beidegződések miatt – kevesebb a tolerancia, nagyobb a türelmetlenség. Egyértelmű, hogy el kell dönteni, milyen típusú szervezetre van szükség, melyik az a szervezeti forma, amely egyértelműsíti a művészek forintokban kifejezhető tulajdonát, mely világosan és egyértelműen fogalmazza meg kötelezettségeiket és jogaikat, elvárásait. Egyre sürgetőbb az Alap intézményeinek átszervezése, különböző, az Alap vállaltaiból alakuló új szervezeti egységek; vállalkozások és a megújuló Alap-utód közötti viszony (szervezeti, anyagi, jogi stb.) egyértelműsítése. Fontos a művészek társadalombiztosításának, nyugdíjazásának és segélyezésének problémaköre – a garanciák –, mely a művészek sokaságának egzisztenciáját érinti.

ALAP-LE. A közelmúltban rendezett szegedi találkozás olyan volt számomra, mint amikor a hallé alaplevét készítjük. A hitványabb részekből túlfőzve, egymásra préselve készült, hogy ebből ízletes étel legyen, ezután kell fűszerezni, gazdagítani. Úgy gondolom, hogy ezt az érintettek is így érzik. Ezért érkezett az újabb meghívó, mely a nemrégiben rendezett találkozó folytatására hívja a művészeket. Tehát, március 10-én az ALAP-KÉRDÉSEK vitája tovább zajlik. Reményeink szerint kevesebb alap-zajjal, hitelesebb alap-elemekkel, közelebb kerülve legalább az alap-igazságokhoz.

Papp László
református lelkész

Morzsák a Bibliából

AZ IRGALMAS SAMARITÁNUS (Lukács ev. 10:25-37) – A sokféle nehézséget hordozó életünkben mint hiányzó életelem, vagy ritkán, de nagyon jólesően tapasztalható lelki tulajdonság: az irgalom. Ellen-téte: az irgalmatlanság, ismerősebb; sok rosszat értekel alatta az emberek: kegyetlenséget, szívtelenséget, érzéketlenséget a másik bajbajutott iránt stb. Szállóigeként hallható a „samaritánusi cselekedet” emlegetése. Nézzük meg az eredetijét:

„Előállt egy törvénytudó, hogy megkísértse Jézust és ezt kérdezte: „Mester, mit tegyek, hogy elnyerjem az örök életet?” Ő pedig ezt mondta neki: „Mi van megírva a törvényben? Hogyan olvasod?” Ő pedig így válaszolt: „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes erődből és teljes elmédből, és felebarátodat, mint magadat.” Jézus ezt mondta neki: „Helyesen feleltél: tedd ezt és élni fogsz”. Ő viszont igazolni akarta magát, és megkérdezte Jézustól: „De ki a felebarátom?” – Kiérezhető a leírásból, hogy rosszindulatú ember kérdezi Jézust, aki magát akarja igazolni, de amellet szívesen venné az élete jó értékelését az örökkévalóságban. Hitte az Isten erre vonatkozó kijelentését, ami az örök életre vagy örök ítéletre való feltámadásról szólt. – Válaszul Jézus ezt mondta neki? „Egy ember ment le Jeruzsálemből Jerikóba, és rablók kezébe esett, akik kifosztották, meg

is verték, azután félholtan otthagya elmentek. Történetesen egy pap ment azon az uton, de amikor meglátta, elkerülte. Hasonlóképpen egy lévita is odaért arra a helyre, és amikor meglátta, ő is elkerülte. Egy úton lévő samaritánus pedig amikor odaért hozzá és meglátta, megszánta, odament, olajat és bort öntött sebeire, és bekötötte azokat. Azután feltette őt a saját állatára, elvitte egy fogadóba és ápolta. Másnap elővett két dénárt, odaadta a fogadósnak, és azt mondta neki: Viselj rá gondot, és ha valamit még ráköltesz, amikor visszatérek, megadom neked. Mit gondolsz, e három közül ki volt a felebarátja a rablók kezébe esett embernek?” Ő így felelt: „Az, aki irgalmas volt hozzá”. Jézus erre azt mondta neki: „Menj el, te is hasonlóképpen cselekedj.”

Jézus nem ad semmilyen közelebbi meghatározást, hogy ki vagy milyen ember volt, akit kifosztottak, összeverték és félholtan otthagytak. Ember volt, egy a sok közül. A pap és a lévita templomi szolgálatra menve vagy abból haza igyekezve azért kerülte el a véresre vert embert, mert egyéni rituális tisztaságukat őrizték, amiben nem érinthettek vért vagy halottat, mert tisztátalanná váltak volna az Istennel való kapcsolatra. Nekik az fontosabb volt mindennél. A samaritánusnak is biztosan voltak egyéni érdekei, szempontjai, amiért utrakelt. De amikor meglátta a bajba jutott

embert, szívében olyan indulat támadt, ami háttérbe szorította minden saját érdekét, célját, idejét. Segítségnyújtásra adja szíve érzését, úti felszerelését, erejét, szamarát, nem ő ül rá, hanem azon viszi a félholtat, idejét, pénzét és kötelezettségvállalását adja a szükségállapot idejére. Ez az irgalom. A samaritánus biztosan nem azzal a céllal indult útjára, hogy ezt tegye, de ha csak azt tette volna, amiért elindult, nem beszélne róla a Biblia. Irgalmassága örök példává lett. Benne szemléltetjük életünk legértékesebb feladatát: végezni munkánkat és észrevenni a segítségre szorultat. Így kerülünk az Isten életáramába. Jézustól a magát igazolni akaró azt kérdezte: Ki az én felebarátom? – Jézus azt kérdezi: Ki volt a felebarátja annak, aki a rablók kezébe esett? – A parancsolat azt mondja: Szeresd felebarátodat! Ki a felebarátunk, akit szeressünk? JÉZUS, mert Ő könyörült rajtunk, alászállt a mennyből, hozzánk hajlott kifosztottakhoz, lelkünkben, emberségünkben félholtakhoz, összevertékhez. Az Ő javaiból gyógyít, hordoz, gondoztat, Ő az, aki visszajön és megadja, ami még jár. Az Ő irgalmas szeretete szült újjá, hogy rajtunk keresztül eljusson segítségé azokhoz, akik rászorultak, hogy lehessünk felebarátai, irgalmas samaritánusok.